

FORTEPIANODA IJROCHILIK TEXNIKASI VA UNING TURLARI

Xudoyberdiyeva Shaxnoza Xamro qizi
Respublika baxshichilikga ixsoslashtirilgan
maktab internati o'qituvchisi
Tel: +998945180111

Annotatsiya: Ushbu maqolada Fortepiano cholg'u asbobining tarixi hamda ijrochilik uslublari. Ijrochilikni shakillantirishda texnik usullar ulardan foydalanishda nimalarga e'tibor berish zarurligi haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: Fortepiano, texnika turlari, martellato texnikasi, marvarid (jeu perle), leggiero, - melodic, glissando.

Fortepiano cholg'u asbobining tarixi juda qadim zamonlarda ya'ni, qadimgi Yunonistonda borib taqaladi. Ko'paytirish nazariyasining asoschisi Pefagor yashagan davrda monoxord deb nomlanuvchi cholg'u asbobi mavjud bo'lgan. Bu cholg'u asbobi ustida tor tortilgan uzun ingichka qutidan iborat edi. Bu quti maxsus daraxt yog'ochidan yasalgani uchun undan chiqadigan tovush baland va o'z tembr xususiyatiga ega bo'lgan. Tor qutichaga siljutilmaydigan xarrak bilan qotirilgan, undan tashqari yana bir harakatlanuvchi xarrak bo'lib, u torda harakatlantirib, musiqiy tovushni pasaytirish yoki balandlatish uchun xizmat qilgan. Vaqt o'tgan sari bitta tor yoniga boshqa torlar qo'shib borilgan. Bu cholg'u asbobdan maxsus maun (mediator) bilan ba'zida esa torlarga maxsus tayoqcha bolg'acha bilan urib ijro etilgan.

Asrlar o'tib, bu cholg'u asbobi takomillashib bordi. Quti kattalashib, to'g'ri burchakli holatga keladi. Tor tomonga klaviatura joylashtiriladi. Endi cholg'uchi klavishni bosib chaladigan bo'ldi, unga moslangan metall plastinkalar torlarni tiragan holda tovush hosil qilgan. Bu cholg'u asbobi klavikord deb atala boshlagan. Uni stol ustiga qo'yib, turgan holda ijro etilgan.

Klavikord cholg'u asbobi XII asrda paydo bo'lib, besh asr davomida bir yancha davlatlarda yashaydigan ustalar uni takomillashtirishga harakat qilishgan. Musiqa tovushlari kuchli, qattiq chiqishi uchun har bir klavishga bir necha tor qo'shilgan va qutining hajmi kattalashgan.

Vaqt o'tishi bilan klavikordda bir necha klaviatura joylashtirilgan, har bir klaviatura cholg'u asbobi ovoz diapazonini kengaytirishga hamda kuchaytirishga xizmat qilgan. Bu harakatlar ham cholg'u asbobi ovozini kuchaytirishga xizmat qila olmadi. Klavikord qimmatbaho yog'ochdan, bezakli qilib yasalgani uchun boybadavlat kishilarning mehmonxonalarini ham bezashga xizmat qilgan.

XIX asrga kelib Fortepiano cholg'u asbobining asosan ikki ko'rinishi paydo bo'ldi: gorizontal ko'rinishdagi – royal va vertikal ko'rinishli pianino. Royaldan, katta konsert zallarda konsertda to'liq hajmli kuchli musiqiy ohangni sadolantirish

uchun foydalanilsa, pianinodan sekin, bo'sh eshitsu ham bo'ladigan xonalarda foydalaniladi.

Hozirda fortepiano cholg'u asbobidan Umumta'lim maktablarining musiqa madaniyati darslarida, Musiqa va san'at maktablarining barcha xalq cholg'u asboblari o'qitishda, San'at va madaniyat kollejlari, oliy o'quv yurtlarining musiqa yo'nalishlarida ushbu cholg'u asboblaridan keng foydalanilmoqda.

Musiqa ijrochiligida fortepiano cholg'u ijrochilik san'ati keng tarqalganligi va dunyo xalqlarining sevimli cholg'u turlaridan biri hisoblanadi. Dunyo xalqlari o'zlarining milliy cholg'ulariga egalar va bu cholg'ular orqali o'zlarining o'zligini, milliylik sadolarini, ohanglarini namoyon qiladilar. Forteplano hozirgi kunga kelib, ko'p mamlakatlar orasida, xususan, mamlakatimizda ham ommalashgan cholg'u turi hisoblanib, fortepianoda ijrochilar dunyo kompozitorlari asarlari bilan birgalikda milliy ohanglarini ham ijro etishmoqda. Forteplianoda ijro ko'nikmalarini rivojlantirish uchun mashg'ulotlarda talabalarning texnik mukammalligining oshirilishiga katta e'tibor qaratiladi. Shuning uchun o'qitish dasturiga instruktiv asarlar - mashqlar, etyudlar, virtuoz kuylar kiritilgan.

Forteplano texnikasining turlari an'anaga ko'ra, ijro texnikasi kichik (barmoq usuli) va yirik (katta) texnikaga bo'linadi:

1. Kichik texnika - bular gammalar, gamma shaklidagi passajlar, qo'sh notalar, tril, bezaklar (melismalar), barmoqlar uchun turli mashqlar.

2. Yirik texnikaga quyidagilar kiradi: tremolo, oktavalalar, akkordlar, sakrashlar. Biroq, qoida tariqasida, kichik texnika - yirik texnika usullarini o'z ichiga qamrab olishi ham mumkin. Shuning uchun bu bo'linma shartli ravishda tushunilishi kerak.

Kichik texnika haqida so'z borganida nafaqat tezlik bilan ijro qilish uslublari tushunilib gina qolmay, bu texnik usulda o'lchovli va arpedjioli parchalarni tez va toza ijro etish qobiliyatidir. Barmoq texnikasi tovush va tembr tabiatida juda xilmaxil bo'lib, bir necha turlarga bo'linadi:

- martellato texnikasi;
- marvarid (jeu perle);
- leggiero, - melodik;
- glissando.

Martellato texnikasi. Ushbu turdagi texnika "zich" tovush va ravshanlikka muhtoj bo'lgan barcha holatlarda qo'llaniladi. Qo'lning barcha qismlarining o'zaro ta'siri talab qilinadi, tananing og'irligi va dinamik yukini mahkam o'rnatilgan barmoqlarga yo'naltirish orqali bajariladi. Qo'lning yelka mushaklari tomonidan qo'llab-quvvatlanishi bilan birga keladigan tebranish harakatlari, hamda qo'l va bilakning doira shaklidagi harakatlari qo'llaniladi. Ko'proq kuchli mushaklarning qo'shilishi tufayli bu harakatlar yordamchi harakatlarga aylanib, keraksiz kuchlanishsiz ya'ni ortiqcha harakatlarsiz kerakli tovush kuchiga erishishga yordam beradi. Martellato texnikasida yozilgan etyudlarda, qo'lni bo'shatish, kuchlanish va bo'shshishning aniq o'zgarishini rivojlantirish uchun, gavdani bo'sh qo'yish va

tanani, qo'llarni tebratish harakatlaridan foydalangan holda kuchli barmoqlar bilan sekin sur'atda o'rgatish foydalidir.

Marvarid (jeu perle) texnikasi. Bu usul hamma pianinochilarga xos emas. Ushbu turdagi texnika tovushda qo'ng'iroq, dumaloqlik taassurotini yaratadi. Bu erda barmoqlar mustaqilroqdir, chunki ularning kuchi bunday ovoz sifatini olish uchun yetarlidir. Bunga kaft ostidagi sirpanuvchi barmoqlarning qat'iy "ushlash" harakatlari orqali erishiladi. Bu esa, ushbu turdagi texnologiyani qo'llashda asosiy bo'g'indir. Pianinochi apparatining boshqa qismlari qo'lni passajlar bo'ylab to'g'ri yo'naltiradi, harakatlarning me'yorini va tezligini tartibga soladi, bu esa asosan tanani erkin va bo'sh qo'yish imkoniyatini yaratadi. Kerakli ravonlikka erishish uchun qo'lning barmoqlari va bilaklarni pastroq tushirish juda muhimdir. "Barmoq" stakkato texnikasidan foydalangan holda bunday xarakterdagi parchalarni o'rgatish foydalidir.

Ijro mobaynida barmoqlar baland ko'tarilmasligiga ishonch hosil qiling va zarbadan so'ng tezlik bilan barmoqlarni yoyilib qolishiga yo'l qo'ymang. Qo'l suyanmasligi yoki barmoqlarga bosim o'tkazmasligi kerak. U klaviatura ustida "osilib turadi", uning og'irligi mushaklar kuchi bilan nazorat qilinadi. "Barmoq" stakkatosi pianinochi "marvarid" texnikasida tez sur'atda ishlatadigan harakatlar bilan sekin tempda ishlangan. Ushbu uslub barmoqlarni klaviaturadan tezda olib tashlash va barmoqlaringiz uchlarini kaftingiz ostida ko'tarish qobiliyatini rivojlantiradi.

Ko'pincha o'quvchilar bu turdagi barmoq texnikasini o'zlashtirish uchun bilaklar stakkato texnikasidan noto'g'ri foydalanadilar. Shuni unutmasligimiz kerakki, insonning bilaklari (kislari) tez va uzoq vaqt davomida takrorlanadigan harakatlarga moslashmagan.

Leggiero texnikasi. Bunda, "Marvarid" texnikasida qo'llaniladigan "ushlab chalish" harakatlariga ehtiyoj yo'q. Kamroq yumaloq barmoqlar bilan yengil zarbalar tavsiya etiladi. Barmoqlar, go'yo, yengil supurish harakatlari bilan klavishlarni yengil qarsak chalgandek ijro qiladi. Qo'lning og'irligi barmoqlarga bosilmasligi kerak, aks holda barmoqlar klavishni aniq va tez bo'shatish qobiliyatini yo'qotadi. Klaviaturadagi barcha harakatlar qo'lning yuqori qismlari va yelkalarining qo'llab-quvvatlanishi (yelka kuchlarini to'g'ri yo'naltirish) va qo'lning moslashuvchan harakatlari bilan amalga oshiriladi. Bu barmoqlarning nozik ishlarini erkin bajarishiga yordam beradi. Ushbu texnikani quyidagicha ishlab chiqish mumkin: sekin sur'atda barmoqlar bir vaqtning o'zida ikkita tez harakat qiladi. Bir barmoq klavishga tushganida, keyingi va qolganlari klavishlardan biroz yuqoriga ko'tarilib tayyorlanadi. Shunday qilib, ikkinchi barmoq bilan urganingizda, uchinchi barmoq qolganlari bilan bir vaqtda (o'ngga harakatlanayotganda) ko'tariladi va aksincha, uchinchi barmoq tushirilganda (chapga harakatlanayotganda) ikkinchi va boshqa barmoqlar bir vaqtning o'zida ko'tariladi. Ushbu texnika barmoqlarning tezligiga katta yordam beradi. Yuqori sifatga erishish uchun tovush va ritmning bir

tekisligini tinimsiz eshitish orqali tekshirish, shuningdek, barmoqlar, shu jumladan, birinchi barmoqning ko'tarilishini bir xil balandligini kuzatish kerak.

Barmoqlar yordamida glissando texnikasi. Bu uslub har bir notaning aniqligini talab qilmaydi. Asosiy vazifa - glissando taassurotini berib, parchaning oxirgi notasiga intilish. Ushbu texnika uchun klavishlarni ko'tarmasdan va tebranishsiz, toymasin barmoqlardan foydalanish yaxshidir. Yelka va qo'llar harakati qo'llab-quvvatlangan qo'l barmoqlarni yo'nalishga olib boradi. Birinchi barmoq silliq, qo'lning ortiqcha harakatsiz, chayqalishlar va urg'usiz joylashtiriladi. Ushbu turdagi texnikaning tekisligi va tezligi ko'p jihatdan birinchi barmoqning epchil harakatlariga bog'liq.

Barmoqlar baland ko'tarilmaydi, lekin "marvarid" texnikasida bo'lgani kabi, ularni kaft ostida ko'tarish shart emas, chunki kerakli tezlikda bu harakatlar uchun vaqt bo'lmaydi. Bunday parchalarni sekin sur'atda o'rganish foydalidir. Barmoqlarning kichik oralig'i bilan klavishlarga zarba beradi. Bunday holda, siz qo'lingizni passajga moslab ozgina egishingiz kerak. Bilak harakatlaridan qochish kerak - tez sur'atda ular sezilarli bo'ladi va qo'l pozitsiyalaridagi tekis bog'lanib o'tishlarda xalaqit beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. "Cholg'u ijrochiligi" O'quv qo'llanma "Musiqqa" nashryoti Toshkent 2011.
2. "Fortepianoda cholishni o'rganish uslubiyati" O'quv qo'llanma "Yangi nashr" nashryoti Toshkent 2006.
3. Xo'jageldiyeva, M. (2021). Music as a Science and its peculiarities. International Journal of Innovative Analyses and Emerging Technology.
4. Xo'jageldiyeva, M. (2021). Dutar national instruments and performance methods. Analytical Journal of Education and Development, 1(06).
5. KME Qizi, CSN Ugli THE HISTORY OF THE ORIGIN OF POP ART AND ITS PLACE IN UZBEK MUSIC. IJTIMOIIY FANLARDA INNOVASIYA ONLAYN ILMIIY JURNALI, 67-71.
6. Khojageldiyeva, M. E., & Sayfiddinova, S. A. (2022). THE HISTORY OF THE ORIGIN OF THE WORD DUTAR AND METHODS OF ITS PERFORMANCE. Экономика и социум, (4-2 (95)), 211-214.
7. Xo'jageldiyeva, M. Musiqqa madaniyati fanining mazmuni hamda musiqaning bola tarbiyasida tutgan o'rni. International Journal of Discourse on Innovation, Integration and Education.
8. Ходжагельдыева, М. Э., & Машрабалиева, Б. М. (2022). ИСТОРИЯ ПРОИСХОЖДЕНИЯ СЛОВА "ДУТАР" И СПОСОБЫ ЕГО ИСПОЛНЕНИЯ. Экономика и социум, (6-2 (97)), 919-923.
9. Pardayevna, H. N. (2022). The role of club activities in the development of students' musical abilities in general education schools. Journal of Pedagogical Inventions and Practices, 10, 13-15.

10. ME Khojageldiyeva, KH Nabiyeva (2022) [THE IMPORTANCE OF APPLICATION OF MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS](#) Экономика и социум, 207-210.
11. Pardayevna, H. N. (2022). MUSIC LESSONS THROUGH SCHOOL AND EXTRACURRICULAR ACTIVITIES ARE WAYS TO INCREASE STUDENTS' COPING SKILLS. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIIY JURNALI, 2(3), 127-130.
12. Akramovna, S. S. (2021). Dutar National Instruments and Performance Methods. TA'LIM VA RIVOJLANISH TAHLILI ONLAYN ILMIIY JURNALI, 1(6), 329-331.
13. ED Uktamovna. (2023). [FORM, METHODS AND MEANS OF FORMING CHILDREN'S MUSICAL ABILITY](#). ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ 19 (8), 58-62
14. HN Pardayevna. (2023). [UMUM TA'LIM MAKTABLARI "MUSIQA MADANIYATI" DARSLARINING MAZMUNI](#). ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ 19 (8), 63-66.
15. CS Nasriddin o'g'li (2023). [CONTENT OF MUSIC CULTURE LESSONS AND ELEMENTS ORGANIZING THE MUSIC EDUCATION SYSTEM](#). ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ 18 (8), 72-77
16. KME qizi 2022/6/30 THE EMERGENCE OF NATIONAL POP ART IN UZBEKISTAN Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development 563-566
17. KME qizi Factors for Increasing Students' Musical Competence in Music Culture Classes European Journal of Innovation in Nonformal Education 13-15.
18. M Xo'jageldiyeva [INSONIYATNI QAMRAB OLGAN INTERNET TARMOQLARINING YOSHLAR ONGIGA SALBIY TA'SIRI](#) ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ 29 (1), 173-178
19. SN Вахрамовна MUSIC THERAPY AND ITS IMPACT ON HUMAN HEALTH [Neo Scientific Peer Reviewed Journal](#) 2023-08-20
20. A Munisa, M Xo'jageldiyeva [RUBOB PRIMA CHOLG'USINI O'RGANISH VA DARS O'TISH METODIKASI](#) Лучшие интеллектуальные исследования 2 (1), 114-123
21. SN Вахрамовна, M Xo'jageldiyeva [CHOLG'U IJROCHILIGIDA DUTOR CHOLG'USINING YARATILISHI VA UNI IJRO ETISH USULUBLARI](#) Лучшие интеллектуальные исследования 2 (1), 129-134
22. SS Akramovna ISSUES OF ACOUSTICS AND PERFORMANCE SKILLS IN DUTOR DRUM [Neo Scientific Peer Reviewed Journal](#) 2023-07-14